

1.2.4 Usuzování a vnímání

„Každá osoba projevuje při styku s vnějším světem jisté zaměření a má osobní preference, vytváří si určitý životní styl.“ (Bents, Blank, 2009)

Při určování našich preferencí v této oblasti bychom si tedy měli odpovědět na otázky: Aktivujeme při svém působení ve vnějším světě svou funkci rozhodování (myšlení nebo cítění), a vyvíjíme proto tlak na ukončení a stanovení závěru? Ostatní na nás díky tomu mohou pozorovat sklony k organizování a vytváření strukturovaného prostředí, cítíme se jistě, když je vše naplánované a věci jsou na svém místě. Nebo vnějšmu světu vycházíme vstříc svým vnímáním (intuicí nebo smysly), a proto máme rádi průzkum neznáma, vyčkávání, jak se situace vyvine? Okolí pak vnímá především naši pružnost a bezprostřednost, víc než jistota v plánování nám vyhovuje při způsobování novým okolnostem.

Uvedený rozdíl v orientaci na vnější svět se demonstruje v rozdílném chování lidí, u nichž převažuje buď usuzování, nebo vnímání, ale i tady musíme být při posuzování druhých opatrní – dále uvedené charakteristiky pouze naznačují, co na druhých můžeme pozorovat.

Usuzování

Lidé s převahou usuzování (J) mají potřebu tzv. ukončenosti, rozhodují se poměrně brzy, nechtějí, aby za ně rozhodovaly okolnosti, snaží se mít vše pod kontrolou. Nedomnívají se, že cokoli se přihodí samo od sebe, chtějí vědět, co mohou očekávat. Pociťují netrpělivost a neklid, pokud jim něco zvnějšku brání učinit rozhodnutí. Neodkládají ho, i když tuší, že svou volbu budou muset později přehodnotit, k čemuž přistupují velmi neradi.

Zaměřují se na výsledek, své záležitosti chtějí co nejrychleji uzavřít, vyřídit a úkoly splnit. Nejprve rozhodnou o postupu, který použijí, a připraví si plán, jímž se budou řídit. V průběhu činnosti se raději soustředí na jednu věc, které se důkladně věnují. Uchovávají si stále přehled o všem, co se děje, vědí, jak jsou v řešení problému daleko a kolik ještě zbývá udělat. Než přistoupí k další fázi úkolu, rádi dokončí, co začali. Sepisují si seznamy toho, co je třeba vykonat nebo zařídit. Stává se dokonce, že pokud udělají něco, co nevedli v seznamu, tuto činnost si do něho zpětně dopíší, aby si její spl-

nění mohli „odfajfkovat“ (všimněme si, že písmenko J nápadně připomíná tzv. fajfku a berme to jako mnemotechnickou pomůcku).

Protože mají rádi vše pod kontrolou, s oblibou plánují a termíny jsou pro ně závazné, nemívají problémy s jejich dodržováním. Často je však zaplavuje pocit, že je zdržují ti, kteří nemohou nic stihnout včas (nejspíš by rádi kontrolovali i jejich čas). Situace, které se vymknou jejich kontrole, hůře zvládají – pokud se situace vyvíjí jinak, než předpokládali (dopravní zácpa, zpoždění letadla), jsou zprvu „vykolejení“ a někteří z nich mohou i obtížně hledat řešení nové situace.

Chtějí mít kontrolu i nad svým prostorem, a proto si ho strukturují, popř. v něm aplikují systém, podle něhož jsou věci uspořádány. Přiklánějí se k názoru, že všechny věci mají své místo, snaží se ukládat věci tam, kam patří. Nesměšujme však usuzování s pořádkumilovností. Lidé, kterým v dotazníku vyjde písmeno J, mají tendenci oponovat, že oni přece mají doma opravdu šílený nepořádek. To, zda máme nebo nemáme ve věcech pořádek, je totiž výsledkem mnoha různých okolností, a naše přirozené tlhnutí ke struktuře a organizaci je jen jednou z nich. Jestliže se pokusíme definovat „pořádek“, zjistíme, že jeho vnímání je v očích různých lidí velmi odlišné.

Vzpomeňme si na scénu z filmu *Medvídek*, kdy Tatiana Wilhelmová přichází na návštěvu k Aně Geislerové (v roli hlavních hrdinek) a v momentě, kdy kamera zabírá naprosto precizně uklizený byt, jeho obyvatelka pronáší větu: „Promiň, já tu mám strašný nepořádek!“, což může znamenat např., že ještě nestihla umýt a do správné řady v policiče umístit sklenici nebo že prach utírala naposledy ráno či luxovala včera večer.

V knize *Jak si udělat pořádek pro teenagery* (Morgensternová, Morgensternová, 2007) rozebírají autorky hlavní překážky pořádku, tedy důvody, proč se nám nedaří udržet svůj prostor uspořádaný a uklizený. V jejich výčtu nechybí důvody tzv. prostorové (např. nevhodné úložné prostory či příliš složitý systém ukládání věcí, popř. situace, kdy máme více věcí než prostoru pro jejich uložení). Zajímavé a k teorii typů se úzce vztahující jsou důvody řekněme osobnostní – někteří z nás si k věcem vytvářejí citový vztah a těžko se s nimi loučí, popř. mají pocit, že všechno se jim ještě jednou může k něčemu hodit (např. k různým tvořivým aktivitám). Jsou mezi námi i tací, kteří považují uklízení za velmi nudnou činnost, jež sama

o sobě nedává smysl, či si dokonce na vlastní nepořádnosti zakládají jako na vlastní „obchodní značce“, která symbolizuje ležérní a bohémský životní styl, a vymezují se tím vůči pedantickým sucharům. A pak jsou tu ještě důvody rekněme sociální – my osobně se sice snažíme vytvořit uspořádané a přehledné prostředí, ale pokud sdílíme místo k životu s partnerem s již zmíněnou „obchodní značkou“, bývá naše snaha často marná. Pocity frustrace může výrazně zesílit ještě fakt, že v některých případech fungují zákony dědičnosti bohužel v náš neprospěch – stejné sklony jako partner mohou mít i naši potomci.

Přirozená potřeba usuzujících řídit a kontrolovat se projevuje i v osobních vztazích a pracovním uplatnění. V partnerském vztahu či manželství se snaží včas zjistit nebo aktivně určit směr, kterým se dvojice bude pravděpodobně ubírat. I zde mají potřebu vědět, co mohou očekávat, chtějí mít jasno (např. v tom, zda vztah vyústí v založení rodiny, nebo jde jen o krátkodobou záležitost).

Lákají je profese, ve kterých jsou důležité plány, systém, pořádek a termíny, a jsou přitahováni úkoly, v nichž hraje roli kontrola a zodpovědnost.

Vnímání

Lidé s převahou vnímání ponechávají rádi záležitosti otevřené, tedy nechtějí nic uzavírat až do doby, kdy je to nezbytně nutné, čekají, až nasbírají co nejvíce údajů či podnětů, které by jim měly sloužit jako východisko pro rozhodování (vypadá to, jako by věřili, že nejlepší řešení odkryje nakonec sám život). Oceňují spontaneitu a jednání pod vlivem nenadálých změn, neradi jsou tlačeni k závěrům a konečným rozhodnutím. Jakmile se rozhodnou, pociťují často neklid – co když se objeví nějaká skutečnost, kterou nevzali v úvahu? Pokud se objeví nové skutečnosti nebo sami vyhodnotí, že by jiná cesta byla lepší, své rozhodnutí později bez větších problémů změní.

Při jakékoli činnosti se nezaměřují primárně na výsledek, ale na proces, jsou zaujati vlastní činností, není pro ně důležité dospět do cíle. Nevěnují se dlouhým přípravám, do úkolu skočí rovnýma nohama. V průběhu aktivit jsou velmi vnímaví k dalším podnětům, které dokážou při řešení svého úkolu dobře využít. Zachovávají se tak, jak to situace právě vyžaduje. Zdá se, že přeskakují z jedné věci na druhou, oni však rychle a pružně reagují na měnící se podmínky a přicházející podněty.

Petra si vymezí celý den na to, aby uklidila domácnost. Začne mytím nádobí, ale při hledání utěrky si všimne, že dveře od skřínky jsou hodně umazané. Přeruší tedy umývání nádobí a začne drhnout dvířka. Poté co sousedka volající na ni z vedlejší zahrady odvede její pozornost, rychle se vrací k práci – k mytí oken, na které ji přivedla právě sousedka leštící balkonové dveře. Cestou do koupelny, kde chce vyměnit vodu na umývání parapetů, zakopne o rozházené hračky pětileté dcerky a začne je rovnat do poliček. Police jsou ale dost zaprášené, a proto vyndá i ostatní hračky a utírá prach. Ten se okamžitě spojuje s chuchvalci prachu povalujícími se na parketách, a tak se dále ještě do luxování. Při tomto vysokém pracovním nasazení nemá čas se pořádně najíst – banán ji rychle zasytí, ale jeho slupka zůstane ležet v dřezu mezi nedomytými nádobím. Přestože uklízení věnuje celý den, nic není dokončeno, vše zůstává „v procesu“ a někomu, kdo nesledoval průběžně Petřino úsilí, se může zdát, že se uklízí teprve chystá. A tak nás nepřekvapí, že manžel, vcházející do bytu ve chvíli, kdy Petra vybaluje batůžek své dcery z předčerejšího výletu, objektivně vyhodnotí situaci podle toho, co vidí kolem sebe, a bezelstně se zeptá: „Ahoj, miláčku, vy jste byly dneštek s Martinkou celý den na výletě?“

Lidé s převahou vnímání dávají přednost záležitostem, které se mohou dále vyvíjet, rádi nechávají možnosti otevřené, a tak se snadno stane, že zejména v nevybíravé okolnosti či nové podněty snadno zasáhnou do plnění termínů, které si stanovili. Na rozdíl od lidí s převahou usuzování nemají totiž potřebu čas kontrolovat, ale spíše se mu přizpůsobují. Dá se podle nich využít pro nejrůznější činnosti (jejich výběr jim však někdy trvá tak dlouho, že na vlastní aktivitu už potřebný čas nezbude). Termíny chápou jen jako orientační, rádi je mění. Jsou lidmi posledního dne, noci či hodiny, v „závěrečném spurtu“ jsou schopni vydat obrovské množství energie.

Jelikož se nechávají stále podněcovat k novým činnostem a zároveň nemají potřebu předchozí dokončit, jejich projekty zůstávají rozpracované a z pohledu ostatních mají kolem sebe spíše chaos, ve kterém se však většinou sami dobře vyznají. Dělal bychom chybu, kdybychom se jim snažili pomoci tím, že jejich prostor uklidíme – vnesli bychom tím do něho zmatek, takže by ztratili přehled, kde se co nachází. Jsou schopni vnést do věcí systém a pořádek, ale spíše pod vnějším tlakem. Když množství nakupených předmětů přeroste i pro ně únosnou mez, mohou se sami, z vlastní vůle, rozhodnout s tím něco udělat (např. proto, že nechtějí omezovat lidi sdílející s nimi společnou domácnost). Jejich prvotní odhodlání však nemusí jít ruku

v ruce s vytrvalostí. Zejména u těch, kteří preferují kromě vnímání také intuíci, zůstává často uklizený prostor jen dlouhodobou vizí.

Petra má oproti některým svým kamarádkám velkou výhodu – své věci (knížky, časopisy, nejrůznější výtvarné materiály apod.), které potřebuje pro svou práci, může shromažďovat v jedné místnosti. Ona jí říká „moje pracovna“, „jéčková“ část manželského páru to nazývá skladem, protože si neumí představit, že by v něčem takovém pracovala. Jmenované věci se tu vyskytují v různých hromádkách s různou úrovní uspořádanosti, Petra však většinou najde to, co právě potřebuje. Když dveře „její pracovny“ už téměř nejdou otevřít, rozhodne se situaci řešit – vyhodnotí, že příčinou jejích problémů je nedostatek vhodného prostoru, kam by své věci umístila. Bez vědomí svého manžela si koupí velkou obývací stěnu, která ji zaujme nejen kvalitním materiálem, ale především členěním na množství poliček, šuplíků, příhrádek, otevřených či zavřených skříněk atd. Montování tohoto kusu nábytku sice poněkud komplikují hromady věcí na podlaze, ale dílo se zdaří a Petra s rozzářeným úsměvem a rychlým komentářem „teď si to budu moct konečně všechno hezky rozřadit a uložit do těch poliček a skříněk“ vítá manžela přicházejícího z práce. Pochvaly se nedočká... Manžel nemusí být psycholog ani znalec typologie, stačí, když vyjde ze zkušeností z dosavadního soužití: „Petro, ty si opravdu myslíš, že taková skříň změní tvou osobnost?“

Přirozené tñhnutí těchto osobností ke spontaneitě a změnám se v partnerských vztazích či manželství demonstruje jako touha po napětí, zábavě, vzrušení a různorodých zážitcích. Nevadí jim nejistota, kam se vztah bude ubírat, těší je nechávat volný průběh tomu, co všechno se může stát.

V profesním uplatnění se potřebují vyhnout rutině a stereotypu. Nacházíme je proto často v profesích, v nichž jsou důležité změny, flexibilita a inovace; mají rádi úkoly, ve kterých mohou řešit problémy a pracovat nezávisle, bez přímého vedení.

Zdroje nedorozumění

Jelikož v případě dimenze vnímání/usuzování jde o naši orientaci navenek, musí logicky nějak souviset s extravertí. U extravertů nás to nepřekvapí, ale co introverti? Připomeňme si, že v každém z nás jsou přítomny prvky introverze i extraverté, jde jen o to, co je nám přirozenější. Jsme-li extraverti,

pak fungujeme raději a lépe ve vnějším světě – a poslední písmeno našeho profilu, J nebo P, nám říká, jakým způsobem své fungování ve vnějším světě organizujeme. Jsme-li introverti, fungujeme lépe ve světě vnitřním, nicméně i my se musíme obracet do vnějšího světa – a poslední písmeno našeho typu opět prozradí, jakým způsobem tak činíme.

K nedorozuměním pak dochází například proto, že lidé s převahou usuzování se mohou cítit pružní a otevření novým informacím, podobně jako lidé s převahou vnímání si mohou připadat rozhodní a plánující.

Další nedorozumění může vzniknout kvůli používané terminologii. V jazyce typologie neznamena, že lidé „usuzující“ mají rychlejší či lepší úsudek, pouze to odkazuje na jejich tendenci mít věci pohromadě, uzavřít je, než jdou dál. Termín „vnímající“ zase neznamena, že jde o jednotlivce vnímavější vůči událostem a lidem, kteří by projevovali větší všímavost či postřeh než jejich typové protějšky, ani že jejich rozhodovací schopnosti jsou nedostatečné. Typické pro ně je pouze to, že své „radary“ až do poslední chvíle „nevypínají“ a nové informace na sebe spíše nechávají volně působit, než aby se sami vrhli na jejich zpracování. Jsou ochotni vždy ještě zvážit nová fakta a názory, nebo je dokonce hledat ve chvíli, kdy by usuzující lidé už považovali věc za dávno uzavřenou.